

Tomasz Siudek

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

UTRATA WARTOŚCI AKTYWÓW W JEDNOSTKACH GOSPODARCZYCH

1. Wstęp

Utrata wartości składnika aktywów zachodzi wtedy, gdy jego wartość bilansowa, po której jest wykazywany w księgach, jest wyższa od jego wartości ekonomicznej, to jest wartości możliwej do odzyskania, stanowiącej cenę sprzedaży netto danego składnika aktywów lub jego wartość użytkową (szacunkową wartość przyszłych przepływów środków pieniężnych z tytułu dalszego użytkowania składnika aktywów oraz jego likwidacji), zależnie od tego, która z nich jest wyższa. O kwotę utraty wartości składnika aktywów zmniejsza się jego wartość bilansową, a obciąża się nią – jako koszt okresu – rachunek zysków i strat [Fedak 1999].

Odpis aktualizujący z tytułu utraty wartości jest nadwyżką wartości bilansowej danego składnika aktywów w stosunku do jego wartości ekonomicznej. Składnik aktywów jest wykazywany według wartości przekraczającej jego wartość ekonomiczną, jeśli jego wartość bilansowa jest wyższa od wartości, jaką można uzyskać na drodze jego użytkowania lub sprzedaży. Jeżeli taka sytuacja wystąpi, uznaje się, że dany składnik aktywów utracił część wartości i jednostka gospodarcza powinna ująć odpis aktualizujący z tytułu utraty wartości [Koc 2004].

Problematykę utraty wartości aktywów szczegółowo przedstawiono w MSR 36. Standard ten nie dotyczy jednak zapasów, aktywów powstających w wyniku realizacji umów o budowę oraz aktywów powstających z tytułu świadczeń pracowniczych.

2. Przesłanki utraty wartości aktywów w jednostkach gospodarczych

Każdego dnia bilansowego jednostka gospodarcza powinna ocenić, czy istnieją jakieś przesłanki wskazujące na to, że mogła nastąpić utrata wartości któregoś ze składników aktywów. W razie stwierdzenia, że przesłanki takie zachodzą, jednostka gospodarcza powinna oszacować jego wartość ekonomiczną.

Wyróżniamy przesłanki utraty wartości aktywów pochodzące z zewnętrznych i wewnętrznych źródeł informacji. Przesłankami utraty wartości aktywów z zewnętrznych źródeł informacji mogą być:

- istotne i niekorzystne dla jednostek gospodarczych zmiany o charakterze technologicznym, rynkowym, gospodarczym lub prawnym w otoczeniu, w którym jednostki gospodarcze prowadzą działalność,
- wzrost rynkowych stóp procentowych lub innych rynkowych stóp zwrotu z inwestycji, mających wpływ na wzrost poziomu stopy dyskontowej, stosowanej do wyliczenia wartości użytkowej danego składnika aktywów, co istotnie obniża jego wartość ekonomiczną.

Przesłankami wewnętrznymi utraty wartości aktywów mogą zaś być:

- obniżenie przydatności danego składnika aktywów lub jego fizyczne uszkodzenie,
- istotne i niekorzystne dla jednostek gospodarczych zmiany dotyczące zakazu lub sposobu, w jaki dany składnik aktywów jest aktualnie użytkowany,
- zaniechanie działalności lub restrukturyzacji działalności, do której dany składnik należy,
- zlikwidowanie składnika aktywów przed uprzednio przewidzianym terminem,
- pogorszenie ekonomicznych możliwości składnika aktywów.

3. Wycena aktywów w jednostkach gospodarczych

Chcąc stwierdzić, czy istnieje potrzeba oszacowania wartości ekonomicznej danego składnika aktywów, należy wziąć pod uwagę kryterium istotności. Jeżeli poprzednio przeprowadzane wyliczenia pokazują, że wartość ekonomiczna składnika aktywów jest znacznie wyższa od jego wartości bilansowej, to jeżeli nie nastąpiły żadne zdarzenia, które mogłyby tę różnicę znieść, nie ma potrzeby ponownego szacowania wartości ekonomicznej tego składnika aktywów.

Aktywa powinny być wycenione według wartości ekonomicznej, za którą uważa się wyższą wartość spośród rynkowej ceny sprzedaży netto składnika aktywów i jego wartości użytkowej.

Wartość użytkowa jest bieżącą, szacunkową wartością przyszłych przepływów środków pieniężnych, których wystąpienia oczekuje się z tytułu dalszego użytkowania składnika aktywów oraz jego likwidacji po zakończeniu okresu użytkowania.

Rynkowa cena sprzedaży netto jest kwotą możliwą do uzyskania ze sprzedaży składnika aktywów, dzięki przeprowadzonej na warunkach rynkowych transakcji pomiędzy zainteresowanymi i dobrze poinformowanymi, nie powiązаныmi ze sobą stronami, po potrąceniu kosztów likwidacji [Gmytrasiewicz, Karmańska 2004].

Koszty likwidacji są kosztami krańcowymi, dającymi się bezpośrednio przyporządkować do czynności likwidacji składnika aktywów, z wyłączeniem kosztów finansowych i obciążeń z tytułu podatku dochodowego. Możemy do nich zaliczyć koszty usług prawnych, opłaty skarbowe i obciążenia podatkowe związane z transakcją sprzedaży, koszty usunięcia składników, bezpośrednie koszty krańcowe poniesione w celu doprowadzenia składnika aktywów do stanu umożliwiającego jego sprzedaż.

Najodpowiedniejszą ceną rynkową jest zazwyczaj bieżąca oferowana cena zakupu. Jeżeli nie jest ona dostępna, to podstawą oszacowania rynkowej ceny sprzedaży netto może być cena ostatniej dokonanej transakcji, pod warunkiem że w okresie pomiędzy datą tej transakcji a dniem przeprowadzenia szacunku nie nastąpiły znaczne zmiany uwarunkowań gospodarczych.

Oszacowanie wartości użytkowej danego składnika aktywów polega na:

- oszacowaniu przyszłych wpływów i wydatków środków pieniężnych, pochodzących z dalszego użytkowania składnika aktywów oraz z tytułu jego ostatecznej likwidacji,
- zastosowaniu odpowiedniej stopy dyskontowej do zdyskontowania przyszłych przepływów środków pieniężnych.

Prognozy przepływów środków pieniężnych powinny się opierać na najnowszym i zatwierdzonym przez kierownika budżecie (planie finansowym). Prognozy oparte na takim budżecie powinny obejmować swoim zasięgiem okres maksymalnie pięciu lat.

Szczegółowe, precyzyjne, wiarygodne budżety (plany finansowe), dotyczące przyszłych przepływów pieniężnych za okresy dłuższe od pięciu lat, generalnie rzecz ujmując, nie są dostępne.

Prognozowanie przepływu środków pieniężnych do końca okresu użytkowania danego składnika aktywów szacuje się poprzez ekstrapolację prognoz dotyczących przepływów środków pieniężnych, opracowanych na podstawie budżetu (planu finansowego), ujmując stopy wzrostu dla kolejnych lat. Stopa taka powinna być stała lub malejąca, chyba że przyjęcie stopy rosnącej pozostaje w zgodzie z obiektywnymi informacjami o cyklu życiowym danego składnika aktywów. Stopa wzrostu może być zerowa lub ujemna.

Na szacunek przyszłych przepływów środków pieniężnych powinny się składać:

- prognozy dotyczące wpływów środków pieniężnych z dalszego użytkowania danego składnika aktywów,

- prognozy dotyczące wpływów środków pieniężnych, które muszą nastąpić, aby mogło dojść do wytworzenia wpływów środków pieniężnych z dalszego użytkowania danego składnika aktywów,
- przepływy środków pieniężnych netto, które zostaną uzyskane z tytułu likwidacji składnika aktywów na koniec jego okresu użytkowania.

Szacunek przyszłych przepływów środków pieniężnych oraz stopa dyskontowa powinny opierać się na spójnych założeniach dotyczących wzrostu cen wynikających z poziomu inflacji. W związku z tym, jeśli w stopie dyskontowej uwzględniono skutki wzrostu poziomu cen wynikającego z ogólnej inflacji, to szacunek przyszłych przepływów środków pieniężnych powinien być wyrażany w wartościach nominalnych. Jeżeli zaś ze stopy dyskontowej wyłączono skutki wzrostu cen wynikających z ogólnej inflacji, to szacunek przyszłych przepływów środków pieniężnych powinien być wyrażany w wartościach realnych.

Przyszłe przepływy środków pieniężnych, dotyczące danego składnika aktywów, należy szacować na podstawie obecnego jego stanu. Szacunek przyszłych przepływów środków pieniężnych nie powinien zawierać w sobie szacunkowych przyszłych wpływów lub wypływów środków pieniężnych, których występowania oczekujemy w związku z:

- przyszłą restrukturyzacją, w którą jednostka gospodarcza jeszcze się nie zaangażowała,
- przeszłymi inwestycjami, które spowodują ulepszenie lub udoskonalenie składnika aktywów.

Przy szacowaniu przyszłych przepływów środków pieniężnych nie uwzględnia się:

- wpływów lub wypływów środków pieniężnych pochodzących z działalności finansowej,
- wpływów i wypływów środków z tytułu podatku dochodowego.

Za wartość szacunkową przepływów środków pieniężnych netto, które zostały uzyskane w związku z likwidacją składnika aktywów na koniec okresu użytkowania, należy uznać kwotę, którą jednostka gospodarcza otrzyma z likwidacji składnika aktywów. Zostanie ona przeprowadzona w ramach rynkowej transakcji zawartej między dobrze poinformowanymi, chętnymi stronami, po obniżeniu jej o szacunkowe koszty tejże likwidacji.

Przyszłe przepływy środków pieniężnych szacuje się w walucie, w której powstaną, a następnie dyskontuje się je z zastosowaniem stopy dyskontowej odpowiedniej dla danej waluty. Uzyskaną wartość bieżącą jednostka przelicza, posługując się kursem wymiany stosowanym na dzień bilansowy przy transakcjach z natychmiastową dostawą lub płatnością.

We wstępnym etapie szacunku jednostka gospodarcza może wziąć pod uwagę następujące stopy dyskontowe:

- średnią ważoną stopę kosztu kapitału ponoszonego przez jednostkę gospodarczą, określonego z zastosowaniem kapitałowego modelu wyceny aktywów,

- krańcową stopę oprocentowania kapitału pożyczonego jednostce gospodarczej,
- inne uzyskane stopy oprocentowania pożyczonego kapitału.

Stopy te należy oczyścić z ryzyka, które nie dotyczyło prognozowanych przepływów środków pieniężnych. Należy wziąć pod uwagę takie rodzaje ryzyka, jak: ryzyko danego kraju, ryzyko walutowe, ryzyko cenowe i ryzyko przepływów pieniężnych.

Zwykle do szacowania wartości użytkowej danego składnika aktywów jednostka gospodarcza stosuje jedną stopę dyskontową. Niemniej jednak do różnych przyszłych okresów jednostka gospodarcza powinna zastosować odrębne stopy dyskontowe, jeżeli na wartość użytkową wpływają różnice wielkości ryzyka w różnych okresach lub to, iż struktura stóp oprocentowania zmienia się w czasie.

4. Ustalenie odpisu aktualizującego z tytułu utraty wartości aktywów

Wartość bilansową składnika aktywów należy obniżyć do poziomu jego wartości ekonomicznej wtedy i tylko wtedy, gdy wartość ekonomiczna tego składnika aktywów jest wyższa od jego wartości bilansowej. Kwota tej obniżki stanowi odpis aktualizujący z tytułu utraty wartości [Pałka 2002].

Zgodnie z MSR 36, odpis aktualizujący z tytułu utraty wartości powinien zostać ujęty jako koszt w rachunku zysków i strat, chyba że dany składnik aktywów wykazany jest w wartości przeszacowanej zgodnie z innym MSR.

Po ujęciu odpisu aktualizującego z tytułu utraty wartości, w przyszłych okresach należy tak skorygować odpis amortyzacyjny dotyczący danego składnika aktywów, aby w ciągu pozostałego okresu użytkowania tego składnika aktywów dokonać systematycznego odpisania jego zweryfikowanej wartości bilansowej, pomniejszonej o wartość końcową (jeżeli taka występuje).

5. Odwrócenie odpisu aktualizującego z tytułu utraty wartości

Każdego dnia bilansowego jednostka gospodarcza powinna ocenić, czy występują przesłanki wskazujące na to, że odpis aktualizujący z tytułu utraty wartości, który był ujęty w odniesieniu do danego składnika aktywów, przestał istnieć albo istnieje, lecz ma niższą wartość. Jeżeli takie przesłanki występują, jednostka gospodarcza powinna oszacować wartość ekonomiczną tego składnika aktywów.

Przesłankami zewnętrznymi wskazującymi, że odpis aktualizujący z tytułu utraty wartości aktywów przestał istnieć (albo istnieje w niższej wartości) mogą być:

- wzrost wartości rynkowej danego składnika aktywów,
- korzystne dla jednostki gospodarczej zmiany o charakterze technologicznym, rynkowym, gospodarczym lub prawnym w otoczeniu, w którym jednostka gospodarcza prowadzi działalność,

- obniżka rynkowych stóp procentowych lub innych rynkowych stóp zwrotu z inwestycji, które obniżają poziom stóp dyskontowych zastosowanych do obliczenia wartości użytkowej aktywów, co istotnie podwyższa jego wartość ekonomiczną.

Przesłankami wewnętrznymi obniżenia odpisów aktualizujących mogą być:

- korzystne zmiany dotyczące zakresu lub sposobu, obecnego użytkowania składnika aktywów, a mianowicie inwestycje w środki trwałe, które zostały poniesione w celu ulepszenia lub udoskonalenia składnika aktywów, przekraczającego pierwotnie oceniany standardowy poziom jego możliwości ekonomicznych,
- dowody ze sprawozdawczości świadczące o tym, że ekonomiczne możliwości danego składnika aktywów są lub będą w przyszłości lepsze od oczekiwanych.

Przesłanki wskazujące na potencjalne zmniejszenie odpisu aktualizującego z tytułu utraty wartości stanowią lustrzane odbicie przesłanek wskazujących na powstanie potencjalnej utraty wartości aktywów.

Odwrócenie odpisu aktualizującego powoduje wzrost wartości bilansowej składnika aktywów do wysokości jego wartości ekonomicznej. Może ono być spowodowane wzrostem wartości ekonomicznej aktywów z tytułu zmiany:

- kategorii dla wartości ekonomicznej (bez względu na to, czy jest nią rynkowa cena sprzedaży czy wartość użytkowa),
- kwoty lub terminu powstania szacunkowych przyszłych przepływów środków pieniężnych lub stopy dyskontowej, jeśli wartość ekonomiczna była oparta na wartości użytkowej,
- rynkowej ceny sprzedaży netto, jeśli wartość ekonomiczna była oparta na rynkowej cenie sprzedaży netto).

Wartość bilansowa składnika aktywów, podwyższona w wyniku odwrócenia odpisu aktualizującego z tytułu utraty wartości, nie powinna przekroczyć wartości bilansowej, która zostałaby ustalona (po odjęciu umorzenia), jeżeli w ubiegłych latach w ogóle nie ujęto by odpisu aktualizującego do tego składnika aktywów.

Kwota odwrócenia odpisu aktualizującego z tytułu utraty wartości jest rozumiana jako przychód w rachunku zysków i strat, dostosowany do wysokości odpisu aktualizującego z tytułu utraty wartości danego przeszacowanego składnika aktywów, który został poprzednio ujęty jako koszt w rachunku zysków i strat [Pałka 2002].

Po uwzględnieniu odwrócenia odpisu aktualizującego z tytułu utraty wartości w kolejnych okresach należy tak skorygować odpis amortyzacyjny dotyczący danego składnika aktywów, aby w ciągu pozostałego okresu użytkowania tego składnika aktywów dokonać systematycznego odpisania jego zweryfikowanej wartości bilansowej, pomniejszonej o wartość końcową (jeśli taka będzie występowała) [Gmytrasiewicz, Karmańska 2004].

6. Główne problemy oszacowania utraty wartości aktywów

Najtrudniejszą kwestią utraty wartości aktywów jest oszacowanie wartości użytkowej, która może stanowić wartość ekonomiczną danego składnika aktywów. Chodzi o oszacowanie przepływów pieniężnych oraz poziomu stopy dyskontowej. W MSR 36 jest zapisane, że przepływy pieniężne w jednostkach gospodarczych powinny być szacowane na podstawie planów finansowych do 5 lat. Wydaje się, że przy takim założeniu istnieje pewna dowolność szacowania przepływów pieniężnych, co może prowadzić do manipulowania wartością majątku jednostki. Niektóre podejścia w jednostkach gospodarczych w zakresie szacowania przepływów środków pieniężnych mogą być bardzo optymistyczne, inne mniej. Trudno jest udowodnić, że oszacowane przepływy pieniężne nie są zawyżone. Poza tym bardzo często ciężko przyporządkować przepływy środków pieniężnych do konkretnego składnika aktywów, co przy szacowaniu wartości ekonomicznej jest kłopotliwe.

Drugi problem to wyznaczenie poziomu stopy dyskontowej wpływającej na wartość bieżącą oszacowanych przepływów pieniężnych. Jaka ma to być stopa? W MSR 36 jest zapisane, że powinna ona uwzględniać wszystkie występujące rodzaje ryzyka. Jest to pojęcie ogólne. Część jednostek gospodarczych może przyjąć wyższy poziom stopy dyskontowej, pozostała część – niższy poziom. Występuje tu dowolność, która ma bardzo duży wpływ na szacowanie wartości użytkowej aktywów. Szczególnie w krajach nieustabilizowanych gospodarczo i politycznie, o wysokim poziomie inflacji, wycena aktywów według wartości użytkowej może przynieść duże różnice w zakresie wyceny aktywów pomiędzy jednostkami gospodarczymi. Wydaje się, że lepszym rozwiązaniem byłoby określenie wartości ekonomicznej aktywów poprzez oszacowanie wartości rynkowej. W tym przypadku mielibyśmy do czynienia z mniejszą liczbą niewiadomych. Oszacowanie wartości rynkowej jest zadaniem dość łatwym – dotyczy bieżącego okresu. Oszacowanie wartości użytkowej zaś wykracza w przyszłość, której często nie możemy dokładnie przewidzieć.

Reasumując, możemy stwierdzić, że podejście rynkowe do wyznaczenia wartości ekonomicznej składnika aktywów przynosi mniej wątpliwości niż podejście dochodowe, oparte na zdyskontowaniu oszacowanych przepływów środków pieniężnych.

7. Podsumowanie i wnioski końcowe

1. Podstawą oszacowania utraty wartości aktywów jest wycena wartości ekonomicznej aktywów według wartości rynkowej lub użytkowej. Jeżeli wartość bilansowa składnika aktywów jest wyższa od wartości rynkowej lub wartości użytkowej, to mówimy, że mamy do czynienia z utratą wartości aktywów.

2. Oszacowanie wartości ekonomicznej składnika aktywów jest oparte na podejściu rynkowym lub dochodowym. Podejście rynkowe polega na wyznaczeniu ceny rynkowej składnika aktywów, podejście dochodowe zaś – na zdyskontowaniu przyszłych przepływów pieniężnych. Drugie podejście budzi wiele wątpliwości wynikających z prawidłowego oszacowania przyszłych przepływów środków pieniężnych oraz wyznaczenia odpowiedniej stopy dyskontowej. Podejście dochodowe dotyczy przyszłych okresów. Dlatego oszacowanie przepływów pieniężnych oraz stopy dyskontowej przynosi wiele trudności, mogących być przyczyną złej wyceny wartości ekonomicznej aktywów. Inny problem stanowi przyporządkowanie przepływów pieniężnych do konkretnego składnika aktywów. Wydaje się, że podejście dochodowe dotyczące bieżącego okresu, oparte na szacowaniu wartości rynkowej składnika aktywów, jest łatwiejsze i bardziej wiarygodne.

3. Podejście dochodowe szacowania wartości aktywów spełnia swoją funkcję w krajach o niskiej inflacji oraz o ustabilizowanym ustroju gospodarczym i politycznym. Z kolei w krajach o wysokiej inflacji, charakteryzujących się brakiem stabilności gospodarczej i politycznej, metoda ta niesie za sobą ryzyko wystąpienia błędu. Wiąże się to często z nieprawidłowym oszacowaniem przyszłych przepływów pieniężnych oraz złym określeniem wielkości stopy dyskontowej.

4. Ogólne zasady szacowania wartości użytkowej aktywów zawarte w MSR 36 mogą być przyczyną manipulowania wyceną majątku jednostek gospodarczych. Złe oszacowana utrata wartości aktywów może powodować wypaczenie wyniku finansowego tych jednostek.

Literatura

- Fedak Z., *Przegląd różnic między Międzynarodowymi Standardami Rachunkowości a Ustawą o rachunkowości*, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce – Zarząd Główny, Centralny Ośrodek Szkolenia Zawodowego, Warszawa 1999.
- Gmytrasiewicz M., Karmańska A., *Rachunkowość finansowa*, Difin, Warszawa 2004.
- Koc S., *Aktualne problemy rachunkowości w aspekcie podatkowym*, Difin, Warszawa 2004.
- Międzynarodowe Standardy Rachunkowości*, International Accounting Standards Committee, London 1999.
- Palka M., *Zakładowy plan kont 2001 z komentarzem dla jednostek prowadzących działalność gospodarczą*, Export, Wrocław 2002.
- Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (DzU 1994 nr 121, poz. 591).
- Ustawa z dnia 26 czerwca 2003 r. o zmianie ustawy o rachunkowości (DzU 2003 nr 139, poz. 1324).

DEVALUATION OF ASSETS IN BUSINESS ENTITIES

Summary

The paper presents the problem of the loss in value of assets in economic entities. The methodology of estimation of adjustments resulting from reduction in assets value has been provided. Additionally, the methods to measure the economic value of assets have been illustrated. Some shortcomings and advantages of the assessment of the economic value by using two approaches, namely the market based valuation and the income based valuation, have been listed. Finally, some consequences of those assessments both for property value and earnings in business units have been shown.